

Leven in media

Leven in media

Mark Deuze

AUP

Foto's binnenwerk: Piet Hermans Photography. www.piethermans.nl

Ontwerp omslag: Duif & bode

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6298 695 4

e-ISBN 978 90 4853 832 4 (pdf)

e-ISBN 978 90 4853 833 1 (ePub)

NUR 740

Uitgeverij AUP is een imprint van Amsterdam University Press.

© auteursnaam / Amsterdam University Press B.V., Amsterdam 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoud

Leeswijzer	7
------------	---

I Inleiding

1. We leven in media	11
2. De veronderstelde effecten van media	17

II Definitie

3. Media: de apparaten die we gebruiken	33
4. Media: wat we ermee doen	43
5. Media: hoe ze in ons leven passen	53

III Media en samenleving

6. Een korte geschiedenis van technologie, machines en media	61
7. Media maken ons tot de mensen wie ze zijn	67
8. Media en samenleving: de rol van communicatie	73
9. Media en samenleving: de rol van ons geheugen	81
10. Media en de samenleving: de rol van zien en gezien worden	99

IV De gevolgen van een leven in media

11. Hoe we in media zien en gezien worden	107
12. Waarom we in media kiezen voor surveillance	141
13. Media maken ons zowel tot slaven als dat ze ons bevrijden	151

14. We zijn zowel bang voor media als verliefd op media	163
15. In media is er geen verschil meer tussen echt en nep	179
16. De dubbele werkelijkheid van een leven in media	187

V Hoe we goed kunnen leven in media

17. Verantwoordelijkheid en genade in media	207
18. In media worden we allemaal zombies (en dat is maar goed ook)	221
19. Mediawijsheid als recept voor een leven in media	237
20. Zelf media maken	245
21. Het nut van de Truman Show-fantasie	255

VI Tot slot

22. Een mooi en goed leven in media	265
Kernbegrippen in tweets	271
Verantwoording en verder lezen	275
Dankwoord	283
Noten	285

Leeswijzer

Dit boek is geschreven voor mensen, die graag media gebruiken en meer willen weten over waar al die media vandaan komen, waarom we zo dol zijn op media en hoe we beter kunnen begrijpen wat we allemaal met media doen. Ook zijn de ouders van kinderen die niets liever willen dan zich met media bezighouden een doelgroep. Daarnaast hoop ik dat dit boek een rol kan spelen als basis voor ethische discussies over de rol van media in onze samenleving, bijvoorbeeld op beroepsopleidingen en universiteiten, maar ook op de middelbare school.

Het boek is zo geschreven dat het in principe mogelijk is elk hoofdstuk afzonderlijk te lezen. Voor zij, die zich al wat meer thuis voelen in media en discussies over media zijn de delen over de definitie van media wat minder interessant. De vijf hoofdstukken over media en samenleving zijn wat theoretischer van aard dan de rest van het boek en dienen om de discussie over media in een veelomvattende context te plaatsen.

Zelf vind ik de teksten over de gevolgen van media erg leuk, omdat daarin duidelijk wordt dat bijna alle zorgen en debatten over de rol die media in ons leven spelen een complex, dubbelzinnig en vaak ook hilarisch tegenstrijdig karakter hebben. De hoofdstukken aan het einde van dit boek over hoe we goed kunnen leven in media zijn gedachte-experimenten, bedoeld als inspiratie om zelf vrijelijk te reflecteren en te fantaseren over wat er allemaal met media mogelijk is.

Over alles in dit boek praat ik graag verder, liefst via Twitter (@markdeuze) en Facebook (facebook.com/leveninmedia) of bij een debat ergens in het land.

I

Inleiding

1. We leven in media

Ons huis is tot de nok toe gevuld met televisies, telefoons, tablets, computers, kranten, tijdschriften, boeken, platen en discs, muzikspelers, kabels, modems, routers en adapters. We leven te midden van allerlei technologie en deze media lijken zich te vermenigvuldigen. Apparaten zwerven door het huis: oudere televisies verhuizen naar de slaapkamer, mobieltjes gaan over van ouder op kind, de afgedankte pc van het werk wordt de spelcomputer en de videospeler van het gezin. Ook schaffen we steeds weer nieuwe media aan. Gemiddeld vervangen we onze televisie elke vier jaar, onze computer elke drie jaar en onze mobiele telefoons elke twee jaar. Bijna dagelijks zijn we bezig om alle software die dit soort apparaten draaiende houdt te updaten en upgraden. Eenmaal buiten worden we opnieuw van alle kanten omringd door media – door steeds slimmere of zelfs zelfrijdende auto's, door bussen en treinen met gratis wifi. Maar ook in de klas of op kantoor staren computerschermen ons van alle kanten aan. Zelfs in de kroeg, de concertzaal, de bioscoop, het theater en het stadion worden we omsloten door talloze scanners, banners, schermen, borden, masten, camera's, bewegingssensoren, microfoons en luidsprekers, verbindingen, signalen, zenders en ontvangers.

Elke dag besteden mensen meer tijd aan media dan
aan slapen of welke andere bezigheid dan ook.

We lezen, kijken, luisteren, swipen, klikken, streamen, appen, chatten en mailen alsof ons leven ervan afhangt. Zelfs als we uiteindelijk met grote moeite de uitknop vinden of lekker makkelijk voor de stand-byoptie gaan, is de wereld om ons heen nog steeds vrolijk bezig met zijn apparaten. Wat we met al die media doen

heeft vaak eerder het karakter van massale #zelf-communicatie dan van verbinding maken met een ander: we sturen enorme hoeveelheden berichten, data en informatie over onszelf de wereld in. Zelfs als we dat liever niet willen, gebeurt het toch, aangezien de platformen en bedrijven die ons toegang geven tot media (en via media tot elkaar), ongehinderd gegevens over elke gebruiker verzamelen, verwerken en verhandelen.

We vinden liefde en seks in media, via applicaties op de smartphone of op een sociaal netwerk als Facebook of Snapchat. Zelfs het intranet van de werkgever is een dankbare matchmaker. We beëindigen er ook weer relaties – met een statusupdate, een appje of een sms. We vinden werk in media of leren wat er met ons huidige werk mis is. Media geven ons een blik op de wereld en we zijn, of we dat nu willen of niet, vaak ooggetuige van ervaringen die de meesten van ons hoogstwaarschijnlijk en hopelijk nooit zelf zullen meemaken: moord, doodslag, natuurrampen, oorlog, terroristische aanslagen, hongersnood en de meest vreselijke ziektes. Al die informatie brengt ons een werkelijkheid die ons beeld van de wereld zowel vertekend als verrijkt, die de ander zowel dichterbij brengt als buitensluit (door simpelweg diegene weg te klikken). In media vinden we elkaar en verliezen we elkaar, soms door eigen toedoen en soms door de manier waarop technologie ons leven stuurt en inricht.

We leven niet meer *met* media, maar *in* media.

Als ik het over media heb doel ik tegelijkertijd op het *middel* en het *gebruik* als de *omgeving* van media: de apparaten om ons heen, de dingen die we daar mee doen en de manier waarop dit alles een plaats krijgt in het alledaagse leven. Media zijn allereerst de middelen die ons in staat stellen te communiceren. Daarnaast doen we van alles met media en al die activiteiten horen bij de definitie van media. Tot slot geven we media een bepaalde plaats in ons leven. Dat betekent bijvoorbeeld dat we

allerlei gevoelens ontwikkelen voor (of tegen) specifieke media, dat we allerlei routines en rituelen hebben voor onze media en daar allerlei spelregels voor bedenken.

Daarnaast hebben we in de dagelijkse discussies over media het vaak over media als industrie: de journalistiek bijvoorbeeld. Of we praten over media als de producten van die industrie: het nieuws, bioscoopfilms, een mooi liedje dat we op de radio hoorden. Over de media als industrie en wat deze industrie maakt heb ik in het verleden enkele boeken geschreven.¹ In dit boek richt ik me vooral op media als de dingen die wij in het alledaagse leven gebruiken en om ons heen hebben, hoe we die gebruiken en welke rol dit alles speelt in de manier waarop we ons leven inrichten.

Media spelen een fundamentele, onmisbare en onvermijdelijke rol in de manier waarop we ons leven vormgeven. We leven in media omdat elk aspect van ons leven wel op de een of andere manier ermee te maken heeft, media zijn onontkoombaar. De uitknop van de televisie en de deletetoets van de computer zijn in veel gevallen een illusie. Veel apparaten blijven online ook al zetten we ze uit. Mensen sluiten weliswaar media af – doen een boek dicht, bergen de laptop weg en sluiten de deur van de televisiekast – maar komen niet werkelijk los van de ervaringen, informatie en contacten die ze via media hebben. Juist nu media zo onlosmakelijk met ons leven verbonden zijn en ze zich overal om ons heen nestelen, soms zelfs in ons (zoals bij ingeplante computerchips), wordt het bijna onmogelijk om media nog kritisch te beschouwen, laat staan dat we in staat zijn ze op een afstand te houden.

Er verschijnen veel mooie boeken over dit onderwerp, zie ook de aanbevolen literatuur achter in dit boek. Wat ik met dit boek hoop bij te dragen aan het gesprek dat we als samenleving met onszelf over en in media voeren, is het bieden van een positief perspectief op media, een perspectief dat uitgaat van de mens als spelend, struikelend, genietend, creatief (en daardoor) lerend wezen. Bij media ga ik uit van rommelige, soms ondoorgronde-lijke en altijd wispelturige technologie. De nadruk ligt steeds op

kansen en mogelijkheden – minder op problemen en gevaren. Het gaat er voor mij niet om wat media met ons doen – maar wat wij met, of liever in, media kunnen doen.

De kernvraag is: hoe kunnen we een mooi en goed leven leiden in media? Om het antwoord te vinden, is een speelse en creatieve manier van denken over media noodzakelijk, waarbij we media moeten zien als een verlengstuk van onszelf. In media komt onze menselijkheid tot uitdrukking, waarbij ik media liever zie als gereedschap waarmee we werken dan als een prothese waarvan we afhankelijk zijn.

Ons mediagedrag – elkaar opzoeken en contact maken, ontdekken wie we zijn en waar we bij horen, onszelf informeren en vermaken – is oermenselijk gedrag. Dat betekent ook dat we moeten leren onszelf en elkaar te vergeven voor de soms overenthousiaste manier waarop we ons overgeven aan, en zelfs verliezen in, media.

Bij de soms heftige discussies die we met elkaar voeren over de invloed van media is het goed om na te gaan hoe in het verleden met media werd omgegaan. Enig historisch besef bij deze discussie kan enorm helpen anders tegen media aan te kijken. De meeste zorgen die wij nu hebben, zijn vaak dezelfde als die we honderden jaren geleden hadden. Ze gaan over echt en nep, over surveillance en privacy, over de enorme hoeveelheid informatie die op ons af komt, over de losbandigheid van vooral jongeren, zelfs over seks met robots. Van een bewust naïeve, gemeenschappelijke en op samenleven gerichte houding ten opzichte van media kan meer worden verwacht dan van een meer individualistische en argwanende instelling.

Met media leven suggereert dat we ook zonder ze kunnen. Die situatie bestaat niet meer en zal allicht nooit meer bestaan. Ik ben ervan overtuigd dat een leven in media een mooi, rijk, spannend, sociaal, verantwoord en verantwoordelijk leven is of kan zijn en nodig graag uit samen op zoek te gaan naar de manier waarop we zo'n soort leven voor elkaar krijgen.